

4. RAKENNUSKULTTUURISELVITYKSET

4.2. YDINKESKUSTAN ULKOPUOLELLA SIJAITSEVAT TAAJAMA-ALUEEN KULTTUURIHISTORIAALISESTI ARVOKKAAT RAKENNETUT YMPÄRISTÖT

Touhula kuvassa vasemmallla alhaalla ja Rohmula Pohjolankadun toisella puolella. Kuva otettu 1950-luvun alusta.

286. KIHMULA (L, E, K) (R, H, M)

Iisalmen kaupunki pyrki parantamaan kiristynyttä asuntopulaa vuokraamalla 1920 lähtien työvälle pieniä asuntontteja kaupungin eteläpuolella sijaitsevalta metsäiseltä, rämeiseltä ja kallioiselta hylkyalueelta. Alueelle varattiin 65 tonttia kahteen riviin, joiden keskitse kulki katu. Kaupungin asuntotilanne alkoi vähitellen parantua. Omakotialue sai ennen pitkää nimen Kihmula, jonne myönnettiin ensimmäinen tontti 6.10.1920 työmies Taavetti Lappalaiselle. Tontteja vuokrattiin eniten 1921–1922. Vuosina 1923–1924 maantieltä alueelle tehtiin jalkatie ja kaivo. Nykyisen Kihmulankadun pohjoispäästä purettiin muutaman tontin rakennukset 1960–1970-lukujen taitteessa uuden valtatielinjauksen alta.

Kihmulan puutalot on rakennettu kadun varteen. Tonteilla on erilliset ulkorakennukset ja rehevää puustoa. Useisiin rakennuksiin on tehty laajennuksia tai muita näkyviä muutoksia. Kihmulankadun miljöö on kuitenkin varsin yhtenäinen. Kihmula on kaupungin ensimmäinen omakotialue.

Kihmulaa sähköistetään 1920-luvulla.

Turvemaja Hylkylä Kihmulasta, kuva vuodelta 1917.

293. ROHMULA (L, E, K) (R, H, M)

1940–1950 luku

Vuodesta 1912 kaupunkia rakennettiin insinööri V.O. Lillen laatiman asemakaavan mukaan. Paloisvirran eteläpuoli oli varattu asumiseen. Tontteja oli etelään menevän radan molemmin puolin niin, että Paloisvirran eteläpuolen toisen kaupunginosan tonttimäärä oli noin 500. Vaikka Paloisvirran eteläpuolella oli laaja kaavoitettu alue, asutus ei levinnyt sinne vielä 1930-luvulla. Kaupunki vuokrasi siitä pelto-, niitty- ja laidunmaata kaupunkilaisten karjalle.

1940-luvulla Lillen kaavan katsottiin olevan vanhentunut ja asemakaavamuutoksen laatijaksi valittiin Otto-Iivari Meurman. Asemakaavamuutos valmistui 1943. Pääosa tonteista varattiin kaksiasuntoisille omakotitaloille. Meurman kiinnitti huomiota paloturvallisuuteen ja terveellisyteen. Periaatteena on puutarhakaupunki-ihanne: jokaiseen asuntoon kuului puutarhapalsta. Taloustilat tuli rakentaa kellarisiin, jolloin erillistä piharakennusta ei tarvittu. Alueesta tuli sotien jälkeiselle ajalle tyypillinen, 1 1/2 – kerroksinen, lautarakenteisten omakotitalojen alue. 1950-luvulla asutus levittäytyi rautatien itäpuolelle Kyntäjätien ja Kylväjänpolun varrelle. Alueella asui erityisesti rautatieläisperheitä. Alueen alkuperäiset piirteet ovat säilyneet hyvin.

Alla ilmakuva Rohmulasta 1960-luvulta. Pihat ja puistot ovat avoimia.

297. TOUHULA (L, E, K) (R, H, M)

1940–1950 luku

Otto-Iivari Meurman suunnitteli 1947–1948 asemakaavamuutoksen Touhulan alueelle. Rautatien ja Eteläntien väliselle alueelle oli aiemmin rakennettu pari taloa. Kaavoituksen jälkeen sinne tuli 48 tonttia, yleensä kahden perheen asuintaloja. Tontit olivat niin väljä, että niille pystyi rakentamaan erillisen talousrakennuksen. Touhulan kaavoittamista kiirehti paikallisen maanlunastuslautakunnan osoittama tonttien tarve. Jo sodan loppuvaiheessa oli alueelta luovutettu tontit kahta niin sanottua asevelitaloa varten. Myöhemmin kaupunki myi edullisia rintamamiestalon tontteja sodasta palanneille. Touhulassa oli myös kaupungin vuokratontteja. Touhulassa on säilynyt muutama kortteli alkuperäisestä V. O. Lillen kaavasta.

298. VANHAN KIRKON ALUE (L, E, K) (R, H, M)

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö RKY

Iisalmen seurakunta erotettiin Kuopion seurakunnasta omaksi seurakunnakseen 1627. Vanha kirkko (nyk. Kustaa Aadolfin kirkko) on rakennettu 1779, mutta saanut nykyisen asunsa 1927. Tapuli on rakennettu 1750-luvulla.

Vanhin kirkkotarha lienee sijainnut kirkon länsi- ja lounaispuolella. 1840 pidetyssä rovastintarkastuksessa todettiin, että hautausmaata ympäröi kaunis, turpeella katettu kiviaita. Kirkkotarhaa laajennettiin useasti 1800-luvulla. 1903 rakennettiin hautausmaan eteläpäähän P.J. Pitkäsen suunnittelema goottilaisvaikutteinen puinen paarihuone. Hau-

tausmaata laajennettiin 1927 arkkitehti Rafael Blomstedtin laatiman yleissuunnitelman mukaan. Siihen sisältyi muun muassa paljon puuistutuksia. Taiteilija Ilmari Wirkkala laati 1936 koko hautausmaan kunostusehdotuksen. Hautausmaalla on useita muistomerkkejä, kuten Juhani Ahon hautamuistomerkki vuodelta 1930. Korkokuvan suunnitteli taiteilija Venny Soldan-Brofeldt.

Vanhan hautausmaan uudemmassa osassa sijaitsee sodissa 1939–1944 kaatuneiden sankarihauta-alue, joka toteutettiin Rafael Blomstedtin yleissuunnitelman pohjalta. Kaarimuurien rajaamalla aukiolla on suuri graniittiristi. Iisalmen ortodoksinen seurakunta osti hautausmaaksi Iisalmen maaseurakunnalta 1960 vanhan kirkon hautausmaahan rajoittuvan maa-alueen. Rafael Blomstedt suunnitteli siunauskappelin vuonna 1952.

Iso pappila rakennettiin kirkkoherran virkataloksi 1797–1798 kirkonrakennusmestari Simon Silvénin johdolla Kirkonsalmen rannalle. Rakennus oli pohjakaavaltaan karoliininen, mansardikattoinen ja julkisivuiltaan kustavilaistyylinen. Pappila oli merkittävä kulttuuripaikka, jossa vierailivat kuningas Kustaa IV Adolf (1802) ja keisari Aleksanteri I (1819), sekä monet kuuluisat suomalaiset kuten Paavo Ruotsalainen, J. V. Snellman ja Elias Lönnrot. Säveltäjä Carl Collan vietti pappilassa lapsuutensa. Kirjailija Juhani Ahon isä Theodor Brofeldt oli rovastina Isossa pappilassa 1883–1914. Seurakunta myi rakennuksen Iisalmen maalaiskunnalle, joka rakensi vanhainkodin pappilan viereen. Pappila purettiin 1966 ja se siirrettiin Helsingin Seurasaareen. Alun perin rakennus käsitti kuusi huonetta, keittiön ja eteisen. Pohjakaava löytyy Carl Wijnbladin mallikirjasta vuodelta 1755. Myöhemmin 1800-luvun kuluessa rakennusta jatkettiin rakentamalla molempiin päihin matalammat lisäsiivet. Ulkomuseoon tuotiin vain 1700-luvulta peräisin oleva mansardikattoinen runko. Pappilan pihapiiriin kuului runsaasti rakennuksia, joista ainoastaan kivinavetta on säilynyt alkuperäisellä paikallaan. Suomen sodan aikainen aselepolinja kulki Iisalmen kirkon kohdalla. (Aseleposopimus 1808).

Alueella on edelleen koivukuja, joka johti kirkolta pappilalle. Koivukujan rajaama tie on esitetty ainakin 1840-luvun kartalla.

Ns. Iso Pappila on purettu ja siirretty Helsinkiin Seurasaaren ulkomuseoon. Yllä Vanhan kirkon alue 1960-luvulla.

321. KANKAAN ALUE (L, E, K) (R, H, M)

1920-luvulta alkaen

Kaupungin pohjoisliepeille alkoi kehittyä mökkiläisasutusta 1900-luvun alussa. Alueen omistaja, maaseurakunnan kirkkoherran virkatalo, ei asettanut läheskään sellaisia esteitä asumiselle kuin kaupunki. Kaupungilla oli tiukka mäkitupien ja muiden vastaavien asumusten rakentamiskielto. Näin muodostui vähitellen mökkiläisasutusta kaupungin sorakuopan itäpuolelle, joka sai Kankaan asutusalueen nimen. 1920-luvulla kaupunkiin pyrki maaseudulta työväestöä. Kauppalan aikaiset tontit olivat suuria, jotta omavarainen maatalous olisi mahdollista. Köyhemmillä ei ollut näihin varaa. He hankkivat tontin heti kaupungin rajan pohjoispuolelta, jonne muodostui suunnittelematonta pienten mökkien muodostamaa esikaupunkiasutusta. Kankaalle muodostui 1920-luvulta alkaen Iisalmen ensimmäinen työläisten asuinalue, kaunis puutalomiljö.

Vuodesta 1883 lähtien Kankaan elämään toi oman lisänsä Iisalmen reservikomppania. Reservikomppanian kasarmialueeksi Suomen valtio oli lunastanut Hiekkahauta-alueen kirkkoherran virkatalolta. Kaikkiaan kasarmialueella oli 10 erilaista rakennusta sekä harjoitus- ja ampumarata-alueet. Reserviläisten jälkeen kasarmit jäivät käyttämättömiksi ja myöhemmin valtio vuokrasi ne paikalliseksi keuhkotautiparantolaksi. Tuberkuloosiparantola aloitti vuonna 1913 ja parantolan päärakennuksena toimi entinen kasarmin upseeritalo. Parantolan toiminta lopetettiin lokakuussa 1939 sodan lähestyessä.

Vuonna 1905 kaupunki pakkolunasti pappilalta 14,6 hehtaarin alueen nykyisen Pohjolankadun itäpuolelta rautatieaseman ja reservialueen vierestä helppottamaan asuntopulaa. Kaupunki rakennutti sinne muutaman pientalon joihin asunnottomia perheitä sijoitettiin.

Iisalmen maalaiskunnan keskusalueiden suunnitelmallinen rakentaminen alkoi vuoden 1932 alussa astuneen asemakaavalain vaikutuksesta. Ensimmäisen sysäyksen tähän antoi kaupunki, joka anoi lääninhallitukselta Kirkonkylään kuuluvaa, aivan kaupungin rajalla sijaitsevaa Kangaskylää, rakennussuunnitelma-alueeksi. Suunnitelman laatiminen siirtyi käytännössä sodanjälkeiseen aikaan. Vuonna 1952 Kangaskylän ja Kirkonkylän ympäristöaluetta varten laadittiin rakennussuunnitelman takaista aluetta koskevat määräykset, joilla voitiin estää haitallinen lievealuerakentaminen.

Vanhaa asemakaavalakia korvaava rakennuslaki astui voimaan 1958. Iisalmen kaupunki laaditti ensimmäisen yleiskaavansa lainmukaisesti professori Otto-Iivari Meurmanilla. Samaan aikaan maalaiskunta oli saamassa valmiiksi omaa esikaupunkialueiden yleiskaavaansa. Kaupunkiseudun kannalta Meurman piti kuntarajaa haitallisena. Hän piti tarkoituksenmukaisena maalaiskunnan puolen esikaupunkialueiden liittämistä ennen pitkää kaupunkiin korostaen suunnitelmallisen rakentamisen etuja hajakentämiseen nähden.

Vähitellen alkoi kehittyä ajatus hiekkahaudan varaaamisesta urheilutarkoituksiin. Kaupunginhallitus hyväksyi 1962 jääkiekkokaukalon sijoittamisen alueelle ja 1970-luvun alkupuolella rakennettiin uimahalli. Muodostui Kankaan urheilualue, jossa nykyisin sijaitsevat muun muassa uimahalli, jäähalli sekä liikuntahalli.

Kankaan ja Kasarminkankaan alueen rajaa nykyisin pohjoisessa Kilpivirrantie, idässä junarata, etelässä Joukolankatu ja lännessä Karjalankatu sekä Karikatu ja Pohjolankatu. Alueen pohjoisosassa sijaitsee kuusi kerrostaloa ("tornitalot") sekä pientaloalue, keskellä urheilualue ja etelässä kerrostalot.

4.2.1 YDINKESKUSTAN ULKOPUOLELLA SIJAITSEVAT TAAJAMA-ALUEEN KULTTUURI-HISTORIALLISTEesti ARVOKKAAT RAKENNUKSET

162. KOTISEUTUMUSEO (L, E) (R, H, M)

Virrankatu 4, rajoittuu Paloisvirran aluekokonaisuuteen

Päärakennus valmistui 1730 (pirttipuoli), (1958), eloaitta 1837, (1972), riista-aitta 1764, (1970), liha-aitta (1968), vaateaitta, navetta, tuulimylly 1862, (1963)

Museon päärakennus on tuotu Vieremän Kumpu-mäestä vuonna 1958. Pöydät, penkit ja lattialankut ovat alkuperäiset. Eloaitta on tuotu Iirannan Ihalasta vuonna 1972. Riista-aitta on alun perin rakennettu Lampaanjärven itärannalle Pohjoislahteen. Aitta siirrettiin museolle vuonna 1970. Liha-aitta on tuotu Iisalmen Kangaslammin vanhainkodilta vuonna 1968. Rakennus oli ennen museolle siirtoa vanhainkodin ruumishuoneena. Vaateaitta on tuotu Paaslahden Simppalasta Kalle Rytköseltä vuonna 1973. Navetta latoineen on tuotu Iisalmen Ryhälänmäen kylästä Nissiseltä vuonna 1970. Tuulimylly on tehty Lapinlahden Martikkalansaassa vuonna 1862. Myöhemmin rakennus siirrettiin Lappetelän Karhulaan Matti Kataiselle. 1931 tuulimylly siirtyi oston kautta Myllylään Peti Tikkaselle. Tuulimylly tuotiin museoalueelle vuonna 1963. Museoalueella on edellisten lisäksi kiesivaja, nuottakota, paja sekä lettukatos.

201. KELLOTAPULI (L, E, K) (R, H, M)

Osa valtakunnallisesti arvokasta Vanhan kirkon aluekokonaisuutta

1700-luvun puoliväli/ suunnittelija tuntematon

Vanhan kirkon (nyk. Kustaa Adilfin kirkon) kellotapulilla on ollut ainakin yksi edeltäjä. Tapuli rakennettiin 1700-luvun puolivälissä. Mikael Toppelius maalasi sen 1756. Kirkon korjauksen (1877) yhteydessä kellotapuli päätettiin uudistaa Johannes Storen ehdottamalla tavalla. Ulkovuoraus uusittiin ja sisäänkäyntien päälle tehtiin kolmiosaiset ikkunat. 1909 tapuli katettiin pellillä.

Kuvan vasemmassa reunassa kellotapuli.

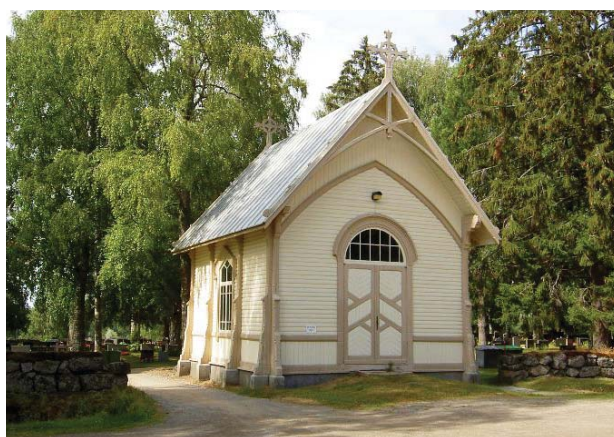
Tapuli on tyypiltään niin sanottu pohjalainen renessanssitapuli. Pohjakerroksessa on pohjois-eteläsuuntainen läpikäytävä, jonka laipiona on tasalakinen, loivasti kaartuva lautaholvi. Kaartuvan vesikaton yläpuolella kohoaa nelikulmainen kellohuone. Ylimpänä on kahdeksankulmainen lanterniini ja siitä nouseva viiritanko, johon on kiinnitetty risti ja kirkonkukko. Rakennus liittyy luterilaisen kirkon Pohjois-Savon historiaan. Rakennus sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla Vanhan kirkon alueella.

203. PAARIHUONE (L, E, K) (R, M)

Osa valtakunnallisesti arvokasta Vanhan kirkon aluekokonaisuutta

1903/ rakennusmestari P. J. Pitkänen

Puinen pariuhuone rakennettiin hautausmaan eteläpäähän 1903. Rakennuksen sivuilla oli komerot lapioiden ja kanto-liinojen säilyttämistä varten. Rakennuksen julkisivut ovat goottilaisvaikutteiset. Räystäitä kannattelevat koristeelliset konsolit. Rakennus kuuluu Vanhan kirkon ja kirkkotarhan arvokkaaseen alueeseen.

204. RANTALAN PAPPILA (L, E) (R, M)

Kirkonsalmentie 69

1928/ arkkitehti Kerttu Rytönen

Iisalmen toisen kappalaisen virkatalon rakentamisesta keskusteltiin jo 1800-luvulta lähtien. Kauppias Paavo Huttuselta ostettiin pappilaa varten 1923 Rantalan torppa rakennuksineen ja maineen. Hirsinen, julkisivultaan 1920-luvun klassismia edustava pappilarakennus valmistui 1928. Piha-piiriin rakennettiin myös talousrakennus jyvä- ja ruokaaittoineen sekä toinen talousrakennus. Rakennusryhmään kuuluivat myös tuparakennus, kellari, sauna ja riihi. Kun isosta pappilasta kirkkoherran virkatalona luovuttiin, korjattiin Rantalan pappila 1957 kirkkoherran pappilaksi.

Vuoden 1969 jälkeen rakennus toimi kokoontumis- ja kerhotiloina. Pappila kunnostettiin uudestaan asunnoksi 1982. Korjauksissa ulkoasu säilyi ennallaan. Vuonna 1997 pappilaa kunnostettiin ulkopuolelta Arkkitehtitoimisto Hannu Puurusen suunnitelmien mukaan. Pappila sijaitsee Kirkonsalmen rannassa ja se liittyy luterilaisen seurakunnan vaiheisiin Iisalmessa.

206. SIUNAUSKAPPELI (L, E, K) (R, M)

Osa valtakunnallisesti arvokasta Vanhan kirkon aluekokonaisuutta

1952/ arkkitehti Rafael Blomstedt

Vuonna 1946 järjestettiin seurakunnan siunauskappelista suunnittelukilpailu, jonka Rafael Blomstedtin ehdotus voitti. Rakentamaan päästiin vasta 1949. Siunauskappeli on rakennettu piirurungoilla laudoista. Julkisivut olivat alun perin valkoisiksi rapattuja. pääsisäänkäynnin yläpuolella on Yrjö Rosolan (Rosvall) piirtämä keraaminen veistos Hyvä paimen. Kappeliin liittyy matala katoksellinen siipiosa, jossa on omaisten huone ja sakaristo. Kappelin lautaholvia kannattelevat pylväät, joissa on lehdykkäkapiteelit. Kuori-osa on puolipyöreä. Vuonna 1969 ulkoseinät eristettiin ja 1975 pinnoitettiin rakennukseen sopimattomilla alumiini-levyillä. Vuonna 1994 kappelia kunnostettiin ja maalattiin ulko- ja sisäpuolelta.

Nykyinen Kustaa Aadolfin kirkko, osa valtakunnallisesti arvokasta Vanhan kirkon aluekokonaisuutta

1779, (1877, 1909, 1927)/ (rakennusmestari Simon Silvén), arkkitehdit F.A. Sjöström & Rafael Blomstedt

Vuonna 1627 rakennetun ensimmäisen kirkon poltti salama. Uusi, 1700 valmistunut kirkko osoittautui pian ah-
taaksi. Kolmas kirkko rakennettiin 1779 ja otettiin käyttöön 1780. Tukholmasta saatiin kirkon piirustukset, joita
Silvén noudatti varsin vapaamuotoisesti. Kirkon alkuperäisiä rakenteita ei tunneta, koska rakennusta on muuteltu
myöhemmissä korjauksissa perusteellisesti. Kesällä 1840 vuorattiin ulkoseinät. 1870-luvulla todettiin kirkon jälleen
kaipaavan korjausta. Korjausohjelman laati F. A. Sjöström 1876. Kirkkosalin holvit, lehterit, ovet ja ikkunat uusit-
tiin. Keksitornin yläosaan tehtiin kapea, korkea huippu.

Kirkon urut tilattiin vuonna 1883. A. Fosterus-Såltin
maalasi alttaritaulun vuonna 1886. Kirkko muutet-
tiin valurautauuneilla lämmitettäväksi 1899 ja paa-
nukatto korvattiin galvanoidulla rautapellillä vuon-
na 1909. Kirkkosalia uudistettiin seuraavan kerran
vuonna 1926 kustavilaiseen tyyliin seuraten paikoin
kirkon arkistoissa olleita ”vanhoja sommitteluja”.
Lehtereistä löydettiin maalaukset, jotka puhdistet-
tiin. Kirkko sähköistettiin 1962. Lämmitys muu-
tettiin kuumailmapuhalluslämmitykseksi. Kirkon
sisämaalaus uusittiin 1968 rakennuskonservattori
Lindqvistin suunnitelmien mukaan, jossa noudatet-
tiin vuoden 1927 värisävyjä. Kirkko ja tapuli maalat-
tiin ulkopuolelta vuonna 1987. Vuonna 2003 tehtiin
korjauksia ja muutoksia kirkon sisätiloissa ja lisäksi
läntistä ulkoporrasta korjattiin ja invalidiluiska uu-
sittiin. Sakastin ovelle lisättiin katos. Kirkon julkisi-
vut ja vesikatot maalattiin. Sisätiloissa tehtiin joitakin
muutoksia kuorin ja alttarin alueella (muun muassa
alttaripöytä uusittiin ja sijoitettiin takaseinästä irral-
leen). Sakasti aputiloiheen peruskorjattiin, samoin
sakastin päällä oleva kirkkomuseo. Valaistusta pa-
rannettiin korjatuissa sisätiloissa ja rakennuksen
ulkovalaistus uusittiin. Korjaustöiden pääsuunnitte-
lijana toimi Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy
(Hannu Puurunen ja Reijo Myllynen).

212. KIRKONSALMEN KIVIKOULU (L, E) (R, H, M)

Koulutie 6

1930/ arkkitehti Toivo Salervo

Iisalmen kirkonkylään rakennettiin vuonna 1877 kansakoulu, jota varten Rovasti Lagus oli luvannut tontin Kaajanintien varresta. Kun oppilasmäärä kasvoi, alettiin 1929 keskustella lisätilan saamisesta koulua varten. Iisalmen kirkonkylän koulun lisärakennuksesta tehtiin niin sanottu kivikoulu, jossa oli kaksi kerrosta ja niissä yhteensä kolme luokkahuonetta ja asunnot kahdelle opettajalle. Arkkitehti Toivo Salervo laati piirustukset koulua varten ja ne noudattivat melko tarkasti kansakouluasetuksessa annettuja ohjeita koulurakennusten rakentamisesta. Sen mukaan piti pyrkiä edullisuuteen, rakenteiden yksinkertaisuuteen ja tyyliä kotimaiseen kansanomaiseen vaatimattomuuteen. Kivirakenteissa sallittiin useita kerroksia.

Rakennuksen sokkeli tehtiin graniitista ja seinät tiilestä, jonka päälle tuli sekä ulko- että sisärappaus. Väliseinät tehtiin puurakenteisina muualla paitsi kellarikerroksessa. Katto tehtiin galvanoiduista levyistä, jotka päällystettiin mustaksi semptiinilakalla. Lattiat tehtiin puusta. Lämmitys hoidettiin vesikeskuslämmityksellä. Rakennus on maalattu ulkoa vuonna 1996. Talvisodan aikana koulu jouduttiin sulkemaan puoleksi vuodeksi pommitusuhan vuoksi. 1950-luvulla kivikoulu ja sen lounaispuolella ollut vanha puinen koulurakennus alkoivat olla ahtaita. 1966 paikalle rakennettiin kutsukilpailun pohjalta Arkkitehtitoimisto Esko Laitisen suunnittelema uusi kirkonkylän koulu (nykyinen Kirkonsalmen koulu), jota laajennettiin myöhemmin.

229. VANHA KUNNANTALO (L, E, K) (R, H, M)

Kankaankatu 1, osa Kankaan aluekokonaisuutta

1927 muutettu kunnantaloksi/ Eino Sorri

Alun perin rakennus on toiminut kruununmakasiinina. 1920-luvun puolivälissä maalaiskunta osti valtiolta tämän entisen jyvätörakennuksen ja siihen liittyvän tontin. Rakennus muutettiin kunnantaloksi vuonna 1927. Rakennusmestari Eino Sorri laati suunnitelmat, joissa rakennuksen ulkonäkö haluttiin säilyttää. Alimmassa kerroksessa oli arkistoholvi, sauna

ja kellarit, toisessa kerroksessa kanslia, rahastohuone, eteishalli sekä kunnankirjurin ja vahtimestarin asunnot. Ylimmässä kerroksessa sijaitsivat varsinaiset kokoushuoneet, valtuustosali, lautakuntien huone, valiokuntahuone, virkailijoiden huoneet ja toimikuntahuoneet. Historiansa aikana rakennus on ollut 35 vuotta kunnan toimitalona. Vuonna 1963 rakennettiin uusi virastotalo entisen läheisyyteen. Sen jälkeen vanhan rakennuksen tiloja vuokrat-

tiin muun muassa postille, taksikuskeille ja autotilaukselle. Rakennus muutettiin kuntaliitoksen yhteydessä 1969 Iisalmen kaupungin virastotaloksi. Talo on kaksikerroksinen, satulakattoinen ja hirsirunkoinen. Katteen materiaali on tiili, vuoraus vaakaponttilaudoitus ja päätykolmioissa pystypontti. Ulkoverhous on vihreä, listat valkoiset ja kate punainen. Rakennukseen on tehty pieniä sisäpuolisia muutos- ja korjaustöitä. Nykyisen värinsä rakennus sai 1970-luvun alkupuolella. Uusintamaalaus on tehty 1990-luvun alkupuolella.

230. VANHAN PAPPILAN KIVINAVETTA (L, E) (R, H)

Auringonkehrä 5

Rakennusvuosi tuntematon/ suunnittelija tuntematon

Iisalmen Ison pappilan rakennuksista paikallaan on enää kivinavetta. Perustukset ja runko ovat lohkottua kiveä ja katto malliltaan satulakatto. Iso pappila siirtyi maalaiskunnan omistukseen vuonna 1957 ja kaupunkiliitoksen jälkeen 1969 kaupungille. Navettarakennus siirtyi 1978 nuorisolautakunnan hallintaan, jolloin siellä tehtiin korjauksia. Navettaa ympäröivät nykyisin kerrostalot.

Ilmakuvassa Ison pappilan kivinavetta on kuvassa takana keskellä punatiilikerrostalojen välissä.

248. KANGASLAMMIN VANHAINKOTI (L, E, K) (R, M)

Nykyinen Päiväkoti Heinäkelkka, Saarnikatu 21

1914/ arkkitehti Josef Stenbäck

Iisalmen kaupungin kunnalliskoti perustettiin 1910-luvulla entisen Kangaslammin torpan peltoaukiolle. Vuonna 1915 valmistui pirttirakennus ja ulkokuonarakennus. 1930-luvulla kunnalliskodissa oli 26 vuodepaikkaa. 1934 rakennettiin mielisairaalaosasto, jonka jälkeen laitoksessa oli 34 paikkaa. Talous oli omavaraista: Kunnalliskodilla oli 35 hehtaaria peltoa ja 6 hehtaaria laidunta sekä kotieläimiä. Vuonna 1962 laitos muutettiin vanhainkodiksi, johon tuli 15-paikkainen yleinen osasto ja 12-paikkainen sairasosasto. 1978 rakennuksen länsipuolelle rakennettiin uusi, yksikerroksinen vanhainkoti ja vuonna 1990 pohjoispuolelle vanhusten palveluasuntola. Vuonna 1992 rakennus muutettiin päiväkotikäyttöön. Rakennus edustaa 1900-luvun alun laitospuutarhastusta ja sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla.

335. OLVIN VANHA KONTTORIRAKENNUS

Olvitie 1-4

1878/ Theodor Öhmann, korjauksia 1930–1950-luvuilla, 2000

Olvi Oy:n nykyinen pääkonttori on tehtaan ensimmäinen panimorakennus. Hirsirunkoisen rakennuksen suunnitelli Theodor Öhmann 1878. Keskellä rakennusta oli kahden kerroksen korkuinen tila, jossa sijaitsi keittämö. Pääkerroksessa oli tehtailijan asunto ja erilaisia työtiloja. Rakennuksen alla oli koko alalla kellareita. Ulkoasultaan rakennus edustaa 1800-luvun loppupuolelle tyypillistä uusrenessanssia.

1930-luvun lopulla Olvin tehtaita laajennettiin ja tällöin vanhan rakennus kytkettiin osaksi tehdaskompleksia. Muutokset tehtiin arkkitehti Elis Hyvärisen suunnitelmien mukaan. Olvi Oy:n konttoritilat sijoitettiin rakennukseen ilmeisesti sen jälkeen, kun tehtaan johtajan asunnoksi valmistui komea funkistalo vuonna 1943. Rakennus peruskorjattiin vuonna 2000 Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy:n laatimien suunnitelmien mukaisesti.

267. OLVI OY:N JOHTAJAN TALO (L, E, K) (R, M)

Olvitie 1-4

1941/ arkkitehti E.V. Hyvärinen

Iisalmen Oluttehdas Oiva Oy rakennutti johtajalleen kaksikerroksisen “yksityisasunnon” 1941 Luuniemelle. Ensimmäisessä kerroksessa olivat olohuone, ruokailuhuone, herran huone sekä keittiö tarjoilu- ja kotiapulaisen tiloihin. Toisessa kerroksessa olivat rouvan, herran ja lasten huoneet, vessa kylpyhuoneineen sekä käynti laajalle yläterassille. Pohjakerroksessa sijaitsivat sauna- ja oluttupatilat. Erikoisena yksityiskohtana oli ensimmäisen kerroksen lasiseinäinen talvipuutarha. Rakennus on tasakattoinen, julkisivultaan rapattu rakennus, joka edustaa puhdaspiirteistä funktionalismia. Rakennuksen sisäinteriööri on säilynyt hyvin.

279. SANKARINKATU 19 (E, K) (R, H)

Osa Rohmulan aluekokonaisuutta

1946/ arkkitehti Kaj Englund

Kaupunki pyrki lieventämään sotien jälkeen vallinnutta suurta asuntopulaa osallistumalla asuinkerrostalojen rakennuttamiseen. Paloisvirran eteläpuolelle rautatien läheisyyteen valmistui puurakenteinen, kaksikerroksinen asuintalo, jonka huoneistot olivat kooltaan korkeintaan 40 m². Rakennus on ensimmäinen Iisalmen kaupungin rakennuttama kerrostalo. Samanlaisia puutaloja oli Sankarinkadun varrella aiemmin kaksi muutakin, mutta ne ovat kadonneet kaupunkikuvasta. Rakennus on osa Otto-Iivari Meurmanin laatiman asemakaavan pohjalta syntynyttä Rohmulan aluetta. Alkuperäisessä Meurmanin kaavassa kaikki kerrostalot Sankarinkadulla olivat kaksikerroksisia, mutta suurin osa tonttien rakennusoikeutta muutettiin myöhemmin tehokkaammaksi.

Rakennus on puurunkoinen, satulakattoinen pitkänomainen julkisivultaan vaakapontattu. Ulkoväriykseltään talo on keltainen ja listat valkeat. Rakennus lämpöeristettiin ulkopuolelta 1980-luvulla.

306. NISSISEN TALO (L, E, K) (R, M)

Riistakatu 39, osa sairaalan pohjois- ja länsipuolista asuinalueen aluekokonaisuutta

1962/P. Mähönen

Nissisen talo sijaitsee sairaalan pohjoispuolella. Alueella on lähinnä 1960-luvulla rakennettuja omakotitaloja. Rakennus on tyypillinen 1960-luvun vaaleaksi rapattu asuintalo, jossa on punatiilestä valmistetut tilanjakajat. Niissä on teollisesti valmistettu kuviointi. rakennuksen ulkonurkissa ja sisäänkäynnin syvennyksissä. Rakennus on säilynyt hyvin alkuperäisessä kunnossaan.

318. IISALMEN MAALAISKUNNAN PALOASEMA (L, E, K) (H, M)

Kunnankatu 2, osa Kankaan aluekokonaisuutta

1951/ suunnittelija tuntematon

Paloaseman rakennustyöt päästiin aloittamaan vuonna 1945. Ensimmäiseksi rakennettiin autotalliosa. Rakennus valmistui lopullisesti vuonna 1951. Paloasema sisälsi normaalien varastotilojen lisäksi myös kuivaustornin ja luentosalin sekä yläkertaan sijoitetut kolme asuinhuonetta. Rakennuksen autotalliin uusittiin lamellinosto-ovet vuonna 1971 ja vuonna 1980 tehtiin muutoksia asuintiloihin sekä kellariin rakennettiin sauna ja pesuhuone.

Nykyisin tiloissa on vuokralla ohjelmapalveluyritys. Yläkerran asunnot ovat edelleen asuinkäytössä. Tilat, esimerkiksi kaikki ikkunat, väliovent, komerot ja suurin osa seinäpinnoista, ovat säilyneet 1950-luvun asussa. Rakennus on rapattu, satulakattoinen (1)+2 -kerroksinen rakennus. Kate on poltettua tiiltä, seinät väriltään vaaleaa beigeä ja ikkunat valkoiset. Erityispiirteinä on letkujen kuivaustorni.

320. KIRKONSALMENTIE 31 (E, K) (R)

1968 / arkkitehti-ylioppilas Raija-Liisa Sonninen

Rakennus on tasakattoinen, yksikerroksinen punatiilinen pientalo, jonka huoneistoala on 149 m² ja kerrosala 263 m². Rakennuksen kaksi siipeä muodostavat kadun puoleisella sivulla atriumpihan ja toisessa siivessä sijaitsee kasvihuone. Rakennus on esimerkki 1960-luvun yksilöllisesti suunnitellusta asuinrakennuksesta.

322. KYLLIKINNIEMI (L, E, K) (R, H, M)

Kyllikinniemi 3

1904 / suunnittelija tuntematon

Alun perin huvilakäyttöön rakennettu (1)+2+(1) kerroksinen rakennus. Runko on hirsinen ja pitkänurkkainen. Rakennus on satulakattoinen ja kate on tiiltä. Ulkoveriltään talo on tummanruskea, ja se tervataan joka 20. vuosi. Ikkunanpuutteet ja vuorilaudat ovat valkoiset.

Apteekkari Väinö Ignatius rakennutti kansallisromanttisen huvilan perheelleen v. 1904. Ignatiukset muuttivat Helsinkiin vuonna 1919. Saha perustettiin 1922 Peltosalmelle ja pian sen jälkeen Ignatiukset myivät huvilan Atte Aminoffille sahan konttoriksi. Yläkertaan kunnostettiin asunto talonmiehelle/isännöitsijälle. Heikki Aminoff muutti huvilan ympärivuotiseksi asunnoksi perheelleen. Vuonna 1974 Kari Aminoff perheineen muutti huvilaan asumaan.

Heidän aikanaan rakennuksesta on purettu myöhemmin tehtyjä muutoksia, kuten eteinen olohuoneesta ja muutamia väliseiniä. Lisäksi hirren päälle laitettuja paneeleita on poistettu, samoin kokolattiamattoja. Keittiön kuistin päälle on rakennettu katto ja parveke on lasitettu. Yksi parveke on jo aiemmin muutettu asuinhuoneeksi. Kaikki uunit ja olohuoneen takka, jonka etuseinässä oli Vilho Sjöströmin fresko, olivat myös jo purettu.

Sanotaan, että Kyllikinniemi olisi tehty samoilla piirustuksilla kuin Pekka Halosen ateljeekoti Halosenniemi Tuusulassa. Tämä ei pitäne aivan paikkaansa, mutta rakennuksissa on niin paljon yhtäläisyyksiä, että voi olettaa, että myös Kyllikinniemen mestarina on toiminut Pekka Halosen veli Antti Lapinlahdelta muiden veljien toimiessa rakennusmiehinä. Todennäköisesti Antti Halonen myös suunnitteli rakennuksen. Voi myös olla mahdollista, että Viljo Sjöströmin isä, lääninarkkitehti Alfred Sjöström olisi suunnitellut huvilan. Kohde on harvinainen, kansallisromanttista tyyliä edustava huvila Pohjois-Savossa ja siihen liittyy mielenkiintoista henkilöhistoriaa. Marsalkka Mannerheim on yöpynyt rakennuksessa.

377. SANKARINIEMEN URHEILUKENTTÄ (L, E, K) (R, H, M)

Asevelikatu 2b

1985 nykyinen kenttä rakennuksineen

Sankariniemelle on rakennettu urheilukenttä jo 1920-luvulla. Sankariniemen kenttä oli huonokuntoinen ja 1930-luvulla urheilulautakunta suunnitteli kentän kunnostamista ja paviljongin rakentamista sen yhteyteen. 1970-luvun alussa kentän laitaan rakennettiin huoltorakennus arkkitehti L.V. Huttusen suunnitelmien mukaisesti. Vuonna 1985 myönnettiin lupa rakentaa nykyinen katsomo, päädyn katos, tulostaulun rakennelma ja lipunmyyntikojut, eli lähes koko nykyinen kenttä rakennuksineen. Samaan aikaan vanhempaa huoltorakennusta sanerattiin ja laajennettiin. Arkkitehtisuunnittelusta vastasi arkkitehtuuritoimisto Jarmo Seppä. Kokonaisuudessa on ajalleen tyyppillistä materiaalien ja muotojen käyttöä sekä hyvin toteutettua betonirakentamista.

325. KUNNANKATU 4 (L, E, K) (R, H, M)

Päivölä

Kenties 1800-luku/suunnittelija tuntematon

Rakennus on ollut 1920-luvun alussa kunnan toimitalona ja sitä ennen käräjätalona. Rakennus on toiminut sen jälkeen myös kunnan asuntolana, Päivölänä. Puinen kaksikerroksinen asuintalo, joka on alkujaan ollut ehkä kestikievarina, johon väki on majoittunut markkinoiden aikaan. Rakennus on hirsirunkoinen ja ikkunat lienevät alkuperäiset.

343. KANGASLAMMIN HAUTAUSMAAN KAPPELIRAKENNUS (E, K) (R, M)

Kangaslammintie 38

1970/ arkkitehti Esko Laitinen

Kangaslammin kappeli valmistui vuonna 1970 entisen kaupunkiseurakunnan siunauskappeliksi. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Esko Laitinen.

336. VETURITALLI (L, E, K) (R, H, M)

Paloisjärvenraitti

1929/

”Savon rataa jatkettiin Kuopiosta Iisalmeen 1900–1902. Yhteys Kajaaniin valmistui 1904. Poikittaisyhteys Ylivieskaan saatiin valmiiksi 1925. Nykyisen veturitallin vanhimman osan rakentaminen aloitettiin vuonna 1923. Ensi vaiheessa rakennettiin neljä pilttuuta. Tässä vaiheessa oli luovuttu perinteisestä harjakattoisten veturitallien rakennetyypistä. Iisalmen talliin tehtiin katkaistu harjakatto, jokseenkin samankaltainen kuin Helsingin uuteen talliin vuonna 1910.

Runsaan kymmenen metrin pituinen etulape päättyy pystyseinään, johon on sovitettu metrin korkeita ikkunoita. Takalape on etuosastaan 1,7 metriä etulapteen takaosaa korkeammalla. Kun lappeiden nousukulmat ovat samat, saadaan tällä järjestelyllä 25 metriä pitkän tallin takaosa korkeammaksi. Kattoikkunoista saadaan tallin keskiosaan luonnonvaloa. Peräseinällä on nelikulmainen tiilinen vesitorni.” (Resiina 3/1998)

”Veturitalli, vesitorni ja kääntölava sijoitettiin laajennetun ratapihan itälaidalle, entisen Piekäälän torpan pohjoispuolelle” (Iisalmen kaupungin historia, 1860–1930, Tauno Räisänen).

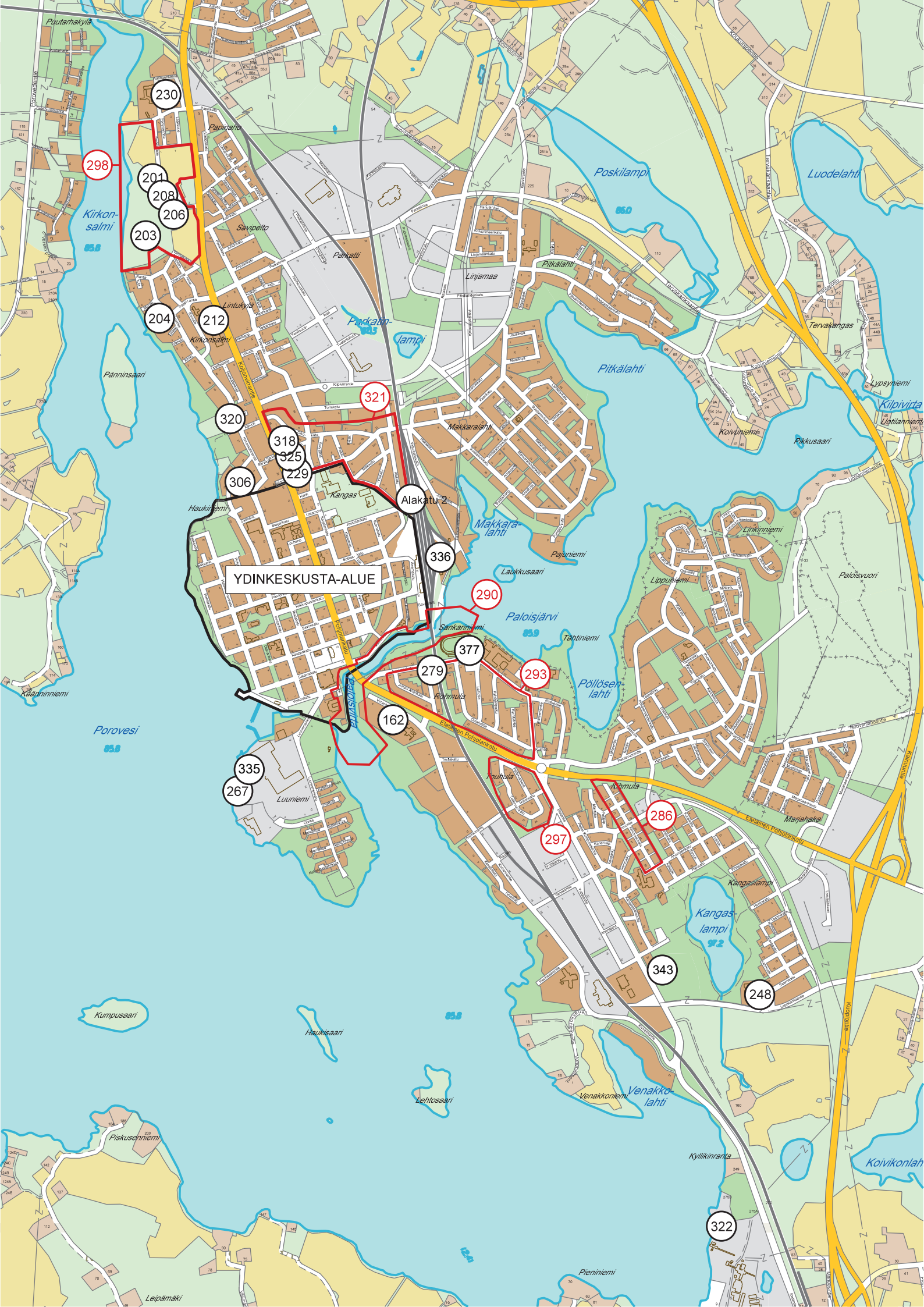
Rakennusta jatkettiin 1931, kun Valtionrautatiet siirsivät varikon Kuopiosta Iisalmeen. Kuopio ja Kajaani jäivät Iisalmen alavarikoiksi (Iisalmen kaupungin historia, 1931–1969, Tsokkinen Anja). Rakennus ei sisälly Iisalmen asemanseudun rautatieasema-alueiden suojelusopimukseen. Rakennuksen yhteyteen on rakennettu uudempia osia ja osiin vanhempaa kaarenmuotoisesta veturitallia on tehty muutoksia. Rakennus on punatiilinen. Nykyisin suurin osa on tyhjillään: osa pilttuista on varastokäytössä.

Osa Kankaan aluekokonaisuutta

Kankaan alueella sijaitseva mahdollisesti 1920- luvulla rakennettu pientalo, johon todennäköisesti sijoitettiin alun perin asunnottomia perheitä. Rakennus on todennäköisimmin hirsirakennus, joka on rakennettu lohkokiviperustukselle. Sisäänkäynnit on myöhemmin rakennettu betoniperustuksille. Yläkerran ikkunoiden aukotus on alkuperäinen. Rakennusta on korjattu myöhemmin mm. ulkopuolelta lisäeristämällä.

YDINKESKUSTA-ALUE

230

201

208

206

203

204

212

320

318

325

306

310

321

Alakatu 2

336

290

377

279

293

162

335

267

297

343

248

322

4.2.3 YDINKESKUSTAN ULKOPUOLELLA SIJAITSEVIEN TAAJAMA-ALUEEN KOHTEIDEN SUOJELUTILANNE JA ARVOTTAMINEN

	Suuri
	Keskisuuri
	Pieni
	Keskisuuri/suuri
	Pieni/keskisuuri
	Arvotus puuttuu

Värit kertovat arvottamistyöryhmän määrittelemästä arvoluokasta, joka arvottaa rakennuksen arvoa suhteessa seudun kulttuuriperintöön.

Kohteen numerointi perustuu alkuperäisen inventointikortin numeroon, jolla kohde yksilöidään.

Suojelun osalta taulukkoa päivitetty 03/2023.

RAKENNETUT YMPÄRISTÖT		suojeltu asemakaavalla	yleiskaavalla suojeltavaksi merkitty	maakunnallisesti (m)/ valtakunnallisesti (v) arvokas (psmk)	muut suojeluperusteet	arvottaminen
286	KIHMULA	(X)	X	m		
293	ROHMULA	(X)	X	m		
297	TOUHULA	(X)	X	m		
298	VANHAN KIRKON ALUE	(X)	X	v	RKY	
321	KANKAAN ALUE		X	m		

RAKENNUKSET		suojeltu asemakaavalla	yleiskaavalla suojeltavaksi merkitty	maakunnallisesti (m)/ valtakunnallisesti (v) arvokas (psmk)	muut suojeluperusteet	arvottaminen
162	KOTISEUTUMUSEO (vain päärakennus)	X	X	v		
201	KELLOTAPULI	X	X	v	Kirkkolaki	
203	PAARIHUONE	X	X			
204	RANTALAN PAPPILA	X	X	m		
206	SIUNAUSKAPPELI	X				
208	IISALMEN VANHA KIRKKO	X	X	v	Kirkkolaki	
212	KIRKONSALMEN KIVIKOULU	X		m		
229	VANHA KUNNANTALO	X	X	m		
230	VANHAN PAPPILAN KIVINAVETTA	X	X	m		
248	KANGASLAMMIN VANHAINKOTI		X			
335	OLVIN VANHA KONTTORIRAKENNUS	X		m		
267	OLVI OY:N JOHTAJAN TALO	X	X	m		
279	SANKARINKATU 19					
306	NISSISEN TALO					
318	IISALMEN MAALAIKUNNAN PALOASEMA	X		m		
320	KIRKONSALMENTIE 31					
322	KYLLIKINNIEMI	X	X	m		
377	SANKARINIEMEN URHEILUKENTTÄ					
325	KUNNANKATU 4	X		m		
343	KANGASLAMMIN HAUTAUSMAAN KAPPELIRAKENNUS		X			
336	VETURITALLI	X	X	m		
	ALAKATU 2					

Lähteet:

Iisalmen keskusta-alueen viheraluejärjestelmä. Näkymä Oy. 2004.

Maisemanhoito; Maisema-aluetyöryhmän mietintö 1. s. 164., Ympäristöministeriö, Mietintö 66/1992.

Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet, Pohjois-Pohjanmaan liitto. Oulu 1997.

Soinlahden, Ahmon ja Ohenmäen alueiden luonto- ja maisemaselvitys 2005. Ympäristövinkki Ay.

Pohjois-Savon arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi 30.8.2010.

Rissanen, Santeri: Iisalmen entisen pitäjän historia. Pohjois-Savon kirjapaino osakeyhtiö. Kuopio 1927.

Räisänen, Tauno: Iisalmen kaupungin historia 1860–1930. Savon Sanomain kirjapaino Oy. Kuopio 1959.

Tsokkinen, Anja: Iisalmen kaupungin historia 1930–1969. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 1996.

Iisalmen kaupunkiin laaditut kaavakartat.

Valokuvat:

Iisalmen Kameraseuran arkisto.

Iisalmen kaupungin arkisto.

Pohjakartta-aineisto:

Maanmittauslaitos (s.15 ja 125).

Iisalmen kaupunki.

translating
are holiness,
bloke and
ow longed
at melle
pout long
to holiness